

Constantinopolului, 1453 și a implicațiilor politice și spirituale ale acestui eveniment asupra vieții bisericești pentru popoarele căzute sub dominația otomană; schimbările care au intervenit, precum și evoluția care a dus la proclamarea autonomiei Bisericii ruse; locul și rolul creștinilor de rit vechi din Rusia, precum și a „Bisericilor necanonice” moderne. Autorul discută, de asemenea, denotația: „adevărata ortodoxie”.

În același spirit, al evoluției și înțelegerii reciproce dintre cele două Biserici, a Răsăritului și a Apusului, profesorul Suttner face un excurs asupra modificărilor intervenite în accepțiunea concepției de *schizmă* așa cum au fost ele stipulate de conciliile de la Ferrara-Florența și Trento; concepția din perioada posttridentină, secolele 16 și 17; în secolele 18 și 19 ca și în prima jumătate a secolului 20. Nu în ultimul rând autorul vorbește despre mitul unei așa numite „mari *schizme*” ca explicație/înțelegere a adevăratei relații între Latini și Greci și concepția degajată în cadrul conciliului Vatican 2 de recunoaștere a celor două Biserici, cea Greacă și cea Latină, drept Biserici surori.

Partea a treia a lucrării este o expunere în acest sens, a **spiritului conciliului Vatican 2 după evidenta căutare a unității**. Cronica dialogului teologic între cele două Biserici: scopul și calea dialogului: a. „dialogul iubirii”; b. „dialogul adevărului”; c. rezultatele de până acum al dialogului. De asemenea, este abordat și dialogul între catolici și bisericile precalcedoniană și preefesiană. Nu în ultimul rând, este explicat felul în care și-a imaginat Conciliul Vatican 2 conceptul de „Biserică Universală”.

Întrebările de fond ale lucrării sunt regăsite parcurgând fiecare filă a expunerii: unde găsim noi Biserica prin care Dumnezeu ne călăuzește? Există granițe care să împiedice îndrumarea? Ce a așteptat Dumnezeu și ce face Spiritul său; există sciziune în interiorul concepției Sale față de rolul Bisericii? În răspunsul la aceste întrebări și în spiritul ecumenic de înțelegere reciprocă între „cei doi plămâni ai Creștinătății” este centrată această carte.

LAURA STANCIU

Biserica medievală din Sântimbru, coordonatori: Eva Mârza, Ileana Burnichioiu, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2004, 78 p. + XXXIX pl., seria “Bibliotheca Universitatis Apulensis”, XI.

Este o certitudine faptul că, prin această apariție editorială, biserica din Sântimbru (județul Alba) devine un monument favorizat, cu mari șanse de a-și perpetua existența, după o mult prea lungă perioadă de dezinteres și chiar reticență a autorităților față de monumentele naționalităților conlocuitoare, atitudine care s-a dovedit fatală în cazul multor ansambluri arhitecturale transilvănene.

Beneficiară a unei cercetări interdisciplinare de înaltă clasă, biserica din Sântimbru a fost obiectul a trei ani de studii, inițiate de Catedra de Istorie a Universității “1 Decembrie 1918” din Alba Iulia și finanțate prin intermediul unui grant câștigat în competiția din anul 2002 și care a presupus coroborarea rezultatelor obținute prin investigații arheologice, geologice, documentare și arhitectonice.

Considerat în principiu un monument bine cunoscut, pe seama căruia au fost construite o serie de ipoteze aparent de nezdruccinat (biserică fortificată, înconjurată de o curtină și un șanț de apărare, refăcută printr-o substanțială contribuție a lui Ioan de Hunedoara), este cu atât mai surprinzătoare și bine venită această lucrare în care, apelându-se pentru prima dată la o cercetare sistematică și indubitabil științifică, ne este înfățișată istoria veridică a monumentului, cu atât mai spectaculoasă cu cât ea nu se mai bazează pe presupuneri și supoziții.

Deși nu i-au fost descoperite toate secretele, se pare că istoria monumentului eclesial de la Sântimbru nu a depășit-o pe aceea a modestei comunități catolice, ulterior reformate pentru care a jucat rolul de biserică parohială. Inventarul mormintelor cercetate ne dezvăluie o lume poziționată mai degrabă spre baza ierarhiei socio-economice a epocilor medievală și modernă, fapt reflectat și de aspectul superficial și de calitatea mediocră a lucrărilor executate la edificiul de cult. Această comunitate, lipsită de mijloace materiale consistente, a fost nevoită să apeleze la meșteri locali, care nu s-au dovedit suficient de pricepuți la prepararea mortarelor și execuția zidăriei, neajunsuri care, cu timpul, s-au transformat în adevărate pericole pentru integritatea construcției. O serie de degradări sunt consecințe tocmai ale acestei condiții artisanale a meșterilor, a căror lipsă de experiență în tehnica zidăriei și în alegerea materialelor de construcție a condus la incompatibilități fizico-chimice soldate cu grave degradări, accentuate ulterior de factorii poluanți care au însoțit dezvoltarea industrială din zonă.

Această situare periferică a monumentului, care nu a depășit condiția unei modeste biserici parohiale, este accentuată de noua interpretare dată acum incintei, pe baza căreia fusese anterior considerată biserică fortificată. Studiul geotehnic al locului de amplasament și informațiile oferite de cercetarea arheologică pun în lumină o cronologie târzie a zidului cu care este înconjurat edificiul de cult (secolele XVII-XVIII), în ciuda aspectului său arhaic, de sorginte gotică, precum și o cu totul altă utilitate, mult mai prozaică, anume aceea de consolidare a terenului, puternic afectat de tasări și fisuri.

Nici calitatea de monument comemorativ al sacrificiului dat în lupta din 1442 dintre oastea ardeleană condusă de voievodul Ioan de Hunedoara și invadatorii otomani nu a rămas neafectată. Desfășurarea bătăliei în proximitatea bisericii a condus, aproape indubitabil, la distrugerea acesteia. Reconstrucția sa cu spesele voievodului pare însă mai puțin probabilă, fiind invocat dreptul de patronat asupra edificiului pe care îl aveau nobilii posesori (familia Erdélyi de Șintereag), transferul de proprietate efectuat în 1448 printr-un act de donație în favoarea capitlului din Alba Iulia și solicitarea târzie, abia din anul 1488, de resfințire a lăcașului de cult. Desigur, toate acestea nu exclud o contribuție financiară a lui Ioan de Hunedoara la reabilitarea construcției, indirectă însă datorită dreptului de patronat, dar îi diminuează semnificativ proporția și fac imposibil rolul de ctitor al monumentului.

Alte inconveniente semnalate de cercetarea multidisciplinară ale cărei rezultate sunt publicate în acest volum și anume neputința surprinderii arheologic a momentului construirii navei romanice (partea cea mai veche a construcției) și distrugerea iremediabilă a informațiilor referitoare la cronologia fazelor de construcție prin lucrările de refacere și "restaurare" executate pe parcursul primei jumătăți a secolului XX contribuie și ele la diminuarea, aparentă, a importanței monumentului. Nu se poate nega faptul că această cercetare i-a smuls bisericii din Sântimbru alura simbolico-sentimentală, fără să poată oferi în schimb semnificații istorice sau artistice cât de cât compensatorii. O biserică aflată la periferia civilizației occidentale, modestă ca dimensiuni și fără un decor de certă valoare artistică, e adevărat cu origini în secolul al XIII-lea, dar fără să fi jucat un rol semnificativ în istoria confesională a zonei – iată portretul actual al monumentului pentru care se propune o detaliată listă de lucrări cu rol de conservare-restaurare.

Și totuși acest bilanț nu este de natură să afecteze adevărata realitate și anume că acest monument, la fel ca multe altele de acest gen, este oglinda (încă) vie a istoriei transilvănene, aflate e drept la periferia civilizației occidentale, dar incontestabil dornică să se integreze acesteia. În lipsa spectaculozității monumentului avem trista soartă a acestui spațiu, atât de grav afectat de poziția sa geopolitică. Privit în sine, ca reper individual al fenomenului arhitectural sau eclesiastic, acest monument nu impresionează. Dar el este parte componentă a unei realități ample și cu consecințe deosebit de benefice pentru acest colț de lume, se adaugă unui număr impresionant de elemente similare menite unui rol civilizator pe care incontestabil l-au îndeplinit, în ciuda vicisitudinii vremurilor. Ca în multe alte cazuri, biserica din Sântimbru este azi singura dovadă palpabilă a continuității de viețuire între lumea romană și cea modernă și această calitate îi conferă o valoare inestimabilă. În jurul său istoria s-a rearticulat, s-au căutat soluții pentru perpetuarea viețuirii, iar misterul care îi ascunde încă atât de bine evoluția o face și mai fascinantă.

Personal, cunosc acest monument încă din anii mai fragede copilăriei. Călătorind periodic pe ruta Timișoara – Cluj-Napoca, mă străduiam să fiu atentă să nu-l scap din ochi când trenul traversa localitatea. Ca și despre cetatea de la Deva, aflată pe același traseu feroviar, am auzit de la cei cu care am călătorit numeroase povești, cu ajutorul cărora mi-am construit o lume la care, acum, că adevărul a ieșit la iveală și oricum, am pretenția de a mă considera istoric de profesie, îmi este greu să renunț. Privind-o, atât de fragilă încă de la începutul existenței sale, și amintindu-mi de acea experiență care mi-a hrănit fantezia copilăriei, îmi doresc cu atât mai mult ca ceea ce autorii volumului în cauză au propus pentru a-i asigura salvarea să nu rămână doar pe hârtie.

ANA DUMITRAN

Doru Radosav, *Arătarea Împăratului. Intrările imperiale în Transilvania și Banat (sec. XVIII - XIX). Discurs și reprezentare*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană – Dacia, 2002, 194 p. + [1] f.

Istoricul Doru Radosav ne oferă un interesant și insolit discurs istoriografic, abordând „intrările regale”, evenimente majore în viața comunităților europene în evul mediu clasic ori în epoca